

מבט על, גיליון 383, 11 בנובמבר 2012

היוזמה הסינית ליישוב המשבר בסוריה: מעט המחזיק את המרובה

יורם עברון

ב-31 באוקטובר 2012 סין חרגה מגישתה המסורתית, השוללת מעורבות בפוליטיקה המזרח-תיכונית, ופרסמה תכנית בת ארבעה שלבים ליישוב המשבר בסוריה. על אף החידוש שבדבר, היוזמה איננה כוללת מהלכים ממשיים וכנראה שאין בה כדי לקדם את המצב בסוריה. אם כך, האם מדובר בצעד חסר משמעות, או שאולי היוזמה טומנת בחובה תועלות ומשמעויות שאינן ניכרות ממבט ראשון?

כאמור, התכנית הסינית נראית ריקה מתוכן ממשי. בשלב הראשון הצדדים אמורים לסיים את האלימות, אך מעבר לקביעה שהפסקת האלימות תעשה בדרכים המותאמות לנסיבות המקרה לא מוצעים מהלכים קונקרטיים. בשלב השני, הצדדים ימנו נציגים שיקבעו מפת דרכים לתהליך שינוי פוליטי (political transition), בעוד משטר אסד נשאר על כנו עד השלמת הדיונים לשם הבטחת היציבות הפוליטית. בשלב השלישי, הקהילה הבינלאומית תפעל בשיתוף פעולה הדוק עם שליח האו"ם והליגה הערבית לסוריה, לחידור ברהימי, ליישום ההחלטות הבינלאומיות בנושא, שהתקבלו זה מכבר בחסות האו"ם ובמועצת הביטחון. בשלב הרביעי, הקהילה הבינלאומית תגביר את מאמציה לפתור את הבעיות ההומניטריות שנגרמו עקב המשבר, בין היתר על-ידי הגברת הסיוע ההומניטרי, אך ללא פוליטיזציה ומיליטריזציה – רמז לשימוש הציני שהמערב עושה, לטענת סין, בסיוע ההומניטרי. על-פי התכנית, המתווך מטעם האו"ם והליגה הערבית, ברהימי, נועד למלא תפקיד דומיננטי בכל שלביה על-ידי ליווי הדיונים, תוך קבלת תמיכה וסיוע ממדינות האזור ומהמעצמות. לעומת זאת, התכנית פוסלת התערבות בינלאומית חד-צדדית, הפעלת לחץ על הצדדים, וסילוקו בכוח של משטר אסד.

ככל שניתן להעריך, התכנית אינה צפויה לקדם את פתרון המשבר. לא רק שלא כלולים בה צעדים ממשיים אלא שהמאבק לחיים ולמוות בין המשטר המכהן לארגוני האופוזיציה והעתיד המר הצפוי לצד המפסיד אינם מאפשרים לצדדים להגיע להסכמות על סיום העימות. בנוסף, הלגיטימציה הניתנת לאסד להמשיך למשול בזמן המשא-ומתן צפויה להניע אותו לסרב לכל הסדר השולל ממנו עמדת כוח.

בהנחה שבייג'ינג מודעת לכך שהיוזמה לא תקדם את פיתרון המשבר, מתעוררת השאלה מהי תכליתה. התשובה לכך מצויה בתפקיד שסין מעוניינת למלא בפוליטיקה הבינלאומית ובניסיונותיה להשפיע על הסדר האזורי תוך צמצום הביקורת המופנית כלפיה. מעת פרוץ המשבר בסוריה ביטאה סין התנגדות עקבית לפעולה חד-צדדית על-ידי הקהילה הבינלאומית (ולמעשה, מעצמות המערב) נגד משטרו של אסד, ובאופן חריג למדי אף הטילה וטו על יוזמות מועצת הביטחון נגד המשטר. באופן דומה היא מתנגדת להגשת סיוע למורדים, בין היתר במסווה של סיוע חוץ. הנימוק הבסיסי לעמדתה, הוא שימור הריבונות – ערך בסיסי במדיניות החוץ הסינית, השולל התערבות בכוח בענייניהן הפנימיים של מדינות. בהתאם לעקרון זה, יש להניח לאזרחי סוריה לעצב את עתידם בעצמם. נימוק רשמי נוסף להתנגדות הסינית להתערבות חיצונית בסוריה הוא הלקח שהפיקה מתקדימים המשבר בלוב, בו השתכנעה (יחד עם רוסיה) לתמוך בהתערבות זרה מוגבלת, שלמרבית הפתעתה נקטה בעוצמה החורגת בהרבה מהצפוי. לתחושת ההנהגה בסין, מעצמות המערב הונו אותה.

בנוסף לנימוקים אלה, ניתן להעריך שארבעה שיקולים נוספים לפחות מנחים אותה בנושא הסורי. ראשית, שימור המשטר האיראני, אשר קריסת משטר אסד צפויה להסב לו נזק גדול ביותר. הישרדות המשטר האיראני משרתת הן את האינטרס הכלכלי של סין והן את האינטרס האסטרטגי שלה בבלימת דומיננטיות אמריקאית במפרץ הפרסי. שנית, יציבות המזרח התיכון. מאחר ואין בסוריה כוח אופוזיציה חזק מספיק שיוכל למלא את מקומו של אסד ולשמר את אחדות המדינה, בייג'ינג חוששת שקריסת משטר אסד תגרום למלחמת אזרחים שתערער עוד

יותר את יציבות האזור ותשפיע לרעה על משק האנרגיה העולמי. שלישית, הפגנת עמדה עצמאית ביחס למעצמות המערב וחשיפת חולשתן בהובלת מהלכים בינלאומיים. רביעית, ואולי חשוב מכל, נוכח המהלכים ההססניים של מעצמות המערב בנושא סוריה, סין כנראה איננה סוברת לפי שעה שיופנה נגדה לחץ בינלאומי חזק – בדומה ללחץ המופעל עליה בנושא האיראני – לפעול ביתר נוקשות כלפי משטר אסד.

מנקודת מבט זו, ניתן להעריך שאף אם היוזמה הסינית אינה צפויה לשנות את פני המציאות בסוריה אין לראותה כיוזמה סתמית. יוזמה זו משרתת היטב את יעדיה של בייגינג ונושאת עמה משמעויות נוספות. בעוד עמדתה השלילית של סין כלפי יוזמות מערביות הכרוכות בהתערבות חד-צדדית במדינות מתפתחות בכלל, ומדינות המזרח התיכון בפרט, ידועה זה מכבר, עד כה בייגינג הסתפקה בהבעת התנגדות והכשלת יוזמות בינלאומיות. הדבר אמנם היקשה על יישום היוזמות המערביות, אך הציג את סין כמדינה לעומתית, פסיבית ואנוכית. הדבר פגע לא רק בתדמיתה בעיני המערב אלא גם הקשה עליה לגבש את עמדת המנהיגות בה היא חפצה בקרב המדינות המתפתחות. לעומת זאת, העלאת יוזמה שבמרכזה עקרונות הסדר העולמי בהם מחזיקה סין – קידוש מושג הריבונות והשלמות הטריטוריאלית, שלילת התערבות זרה בכוח, וקידום תפקידם של גופים בינלאומיים ורב-לאומיים ביישוב משברים בינלאומיים – מציגה את סין כמעצמה עולמית בעלת סדר-יום משלה, שעמדותיה מהוות נקודת התייחסות לגיטימית בשיח הבינלאומי. הדבר לא רק מחזק את מעמדה של סין ומציג את עמדותיה כשקולות ערך לעמדות המערב, אלא מעביר את נטל ההתנגדות וההוכחה ליריבותיה.

יוזמתה של סין מסייעת לה להתמודד גם עם הביקורת הקשה המופנית כלפיה באזור ומבית על האופן בו היא מאפשרת למשטרו הרודני של אסד לטבוח בעמו ללא התנגדות. מאחר שסין מתכוונת להמשיך לפעול במזרח התיכון עוד שנים ארוכות, תמיכה חסרת פשרות באסד צפויה לפגוע ביחסיה עם המשטר שיחליף אותו בבוא העת, ופוגעת כבר עתה בתדמיתה בעיני עמים אחרים באזור ואף בעיני עמה. היוזמה מסייעת להתמודד עם האתגר: היא מציבה סייגים ברורים לתמיכה במשטר המכהן ומצדיקה אותה באמצעות שיקולים המדברים אל רגשות תושבי המזרח-התיכון וסין גם יחד: בלימת הדומיננטיות של מעצמות המערב, שימור היציבות הפנימית, וייחוס משקל רב לגורמים מקומיים ורב-לאומיים (בהם נהנות מדינות מתפתחות מעמדת כוח) בפתרון המשבר.

בסיכומו של דבר, היוזמה הסינית אמנם אינה צפויה לקדם את יישוב המשבר בסוריה אך אין לבטל את חשיבותה, שכן יעדיה חורגים מהמשבר הסורי לבדו. בפרספקטיבה רחבה – פרספקטיבה הרלוונטית גם לישראל – לא רק שהיוזמה ממחישה את נכונותה של סין לקרוא תגר באופן עמוק מבעבר על העקרונות המערביים השולטים בפוליטיקה הבינלאומית והאזורית מאז סיום המלחמה הקרה. יוזמה זו גם מבטאת את נכונותה של סין למלא תפקיד פעיל יותר בפוליטיקה המזרח-תיכונית. בהתחשב בעיתוי היוזמה – ערב פתיחת קונגרס המפלגה הקומוניסטית וחילופי ההנהגה – אין לשלול את האפשרות שנכונות זו מבטאת שינוי רחב יותר בגישתה של סין לאזור.

ד"ר יורם עברון הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי ומרצה בחוג ללימודי אסיה באוניברסיטת חיפה.